

УДК 594.38:069.02 (477.85)

Л. Хлус,
Т. Андрющенко,
І. Скільський,
О. Півторак

Наземні червононогі молюски у фондах музеїв Чернівців

Анотація: Описані історія створення та сучасний стан фондів малакологічних колекцій (*Gastropoda terrestria*) Зоологічного музею Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та Чернівецького краєзнавчого музею. Проаналізований географічний та таксономічний склад колекційних матеріалів.

Ключові слова: ЗМ ЧНУ, Чернівецький краєзнавчий музей, фондів колекції, *Gastropoda terrestria*.

Фауністичні колекції, визначені та з точними географічними прив'язками, є основою зоологічних досліджень¹. Колекційні матеріали об'єктивно характеризують реальні фауністичні комплекси, їх можна опрацьовувати через тривалий час, отримуючи цінні відомості для біомоніторингових досліджень.

Малакологічні колекції у Чернівцях зберігаються у фондах Чернівецького краєзнавчого музею (ЧКМ), Зоологічного музею Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (ЗМ ЧНУ) і кафедри зоології та гідробіології ЧНУ. Зоологічним колекціям ЧНУ (у складі колекцій ЗМ та колекцій кафедри зоології та гідробіології) постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 1241 надано статус об'єкту національного надбання України.

Порядок опису колекцій наземних червононогих молюсків (*Gastropoda terrestria*), що зберігаються в чернівецьких музеях, запозичений нами з опублікованого раніше опису малакологічної колекції Інституту екології рослин і тварин Уральського відділення РАН², а також описів колекцій Зоологічного музею Московського державного університету ім. М. В. Ломоносова³ й анкети, розробленої вченими МДУ для теріологічних колекцій⁴. Притримувалися номенклатури, наведеної у Каталозі молюсків Росії⁵.

Колекція наземних червононогих молюсків ЗМ ЧНУ

Місце зберігання: ЗМ ЧНУ, 58012, м. Чернівці, вул. Шіллера, 5.

Науковий куратор: к. б. н., доцент Л. М. Хлус.
Технічний куратор: провідний зберігач фондів: Т. Г. Андрющенко.

Об'єм колекції: станом на 1.01.2011 р. — 869 одиниць зберігання (інвентарних музейних номерів) та понад 62000 екз.

Призначення колекції: науково-дослідна.

Історія створення та джерела надходження матеріалу. Першим внеском у створення малакологічного фонду стала авторська колекція Н. В. Гураль-Сверлової (м. Львів), зібрана з території Львівської, Тернопільської, Закарпатської та Чернівецької областей у 1994–2000 рр. і передана в ЗМ ЧНУ у 2003 р.⁶ На даний час основу фондової колекції наземних молюсків складають збори, здійснені Л. М. Хлус та К. М. Хлусом у рамках дослідження популяційної структури наземних молюсків (переважно, родин *Helicidae* та *Hygromiidae*), яке передбачає відбір достатньо великих серій особин одного виду з різних місць перебування. Насамперед, це стосується таких видів, як *Helix pomatia* L., *H. lutescens* Rssm., *H. albescens* Rssm., *Eobania vermiculata* Mull., *Sepaea vindobonensis* Fer., *Xeropicta krynickii* Kryn., *Bradybaena fruticum* Mull., *Brephulopsis cylindrica* Menke та *Br. bidens* Kryn. Для перелічених видів накопичений значний матеріал щодо конхологічної мінливості. Масові збори молюсків у Ямпільському Придністров'ї, наявні у фондах ЗМ ЧНУ, провів науковий співробітник Чернівецького краєзнавчого музею Н. А. Смирнов. Значний за обсягом, таксономічною та гео-

графічною репрезентативністю матеріал передав до фондів музею співробітник регіонального ландшафтного парку «Зуївський» малаколог-аматор А. М. Шклярчук. У фондах представлені матеріали, зібрані та передані до ЗМ ЧНУ малакологами к.б.н. С. С. Крамаренко (м. Николаїв), к.б.н. Р. К. Мельниченко (м. Житомир), зоологом к.б.н. Л. Ю. Русіною (м. Херсон). У формуванні колекції брали участь також викладачі кафедр зоології та гідробіології, ботаніки та охорони природи, екології та біомоніторингу, співробітники ЗМ ЧНУ, студенти ЧНУ при проходженні різноманітних практик, а також при виконанні курсових, дипломних, магістерських робіт, пов'язаних із вивченням малакофауни регіону, популяційної біології молюсків тощо. Поповнення фондів відбувається щорічно.

Географічний склад колекції. У колекції представлені наземні молюски, зібрані на території 15 областей України (Чернівецька, Тернопільська, Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська, Вінницька, Хмельницька, Волинська, Житомирська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Одеська, Николаївська й Херсонська) та АР Крим. До «екзотичних» належать вибірки кількох видів родини Helicidae з Іспанії, Португалії, Марокко, Туреччини, Польщі, Румунії. Масові збори проведені на території Чернівецької, Вінницької, Тернопільської та Одеської областей, а також в АР Крим. Що стосується родини Helicidae, то Чернівецька область представлена всіма районами та м. Чернівці.

Чисельні вибірки молюсків з різних країн та областей України дають можливість використовувати їх при вивченні ареалів окремих видів, мінливості, у моніторингових дослідженнях. Вони, окрім наукового, мають навчальне та краєзнавче значення.

Визначення матеріалу. Авторська колекція Н. В. Гураль-Сверлової та частина інших зборів (зокрема, із західної частини Хотинської височини і Чернівців) визначена нею, збори А. М. Шклярчука та С. С. Крамаренка — цими колекторами-фондоутворювачами, інші матеріали — О. Г. Ференц і Л. М. Хлус. Частина малакологічних фондів визначена на даний час лише до родини чи роду; інвентаризація колекції триває. Визначення матеріалу проводилось з використанням класичних та сучасних визначників і монографічних описів окремих рядів та родин⁷.

Таксономічний склад колекції. Авторська колекція Н. В. Гураль-Сверлової включає 18 родин, складається з двох одиниць зберігання (60 експонатів = 60 видів) та містить 487 екз. (табл. 1).

Таксономічний склад основної частини фондової колекції (Gastropoda terrestria) представлений у табл. 2.

Як видно із таблиці, в основній частині фондової колекції представлені 43 види наземних молюсків з 12 родин: Succineidae ($\approx 7\%$ видового різноманіття наземних молюсків, наявного у фондах), Cochlicopidae (2,3%), Buliminidae ($\approx 7\%$), Clausiliidae (9,3%), Arionidae ($\approx 7\%$), Zonitidae (2,3%), Gastrodontidae (2,3%), Limacidae (4,7%), Agriolimacidae (2,3%), Bradybaenidae (2,3%), Hygromiidae (25,6%) і Helicidae (27,9%). Найбільш чисельними за кількістю видів та екземплярів є представники родин Hygromiidae та Helicidae.

Форма обліку та принципи зберігання. Традиційно для малакологічних колекцій одиницею зберігання, яка має власний оригінальний інвентарний номер, є збори одного виду (або іншого таксону, до якого здійснено визначення), зібрані в один час, з однієї географічної точки, в одному певному біотопі, одним колектором (чи групою колекторів). У випадку наявності в такій вибірці вологих і сухих препаратів кожен тип препаратів отримує окремий інвентарний номер. Згідно літератури з основ музеології, така форма музейного обліку отримала назву «облік пробами»⁸ чи «інвентаризація серіями»⁹: інвентарний (музейний) номер може мати як один, так і багато екземплярів (у нашому випадку — від кількох до понад 1000). За необхідності позначити окремі екземпляри (вибірки) в межах однієї одиниці зберігання до основного музейного номеру додається власний номер екземпляри (вибірки), тобто використовується принцип складного музейного номера¹⁰.

Фондові малакологічні колекції зберігаються у вигляді сухих (черепашки) та вологих препаратів. Сухі черепашки зберігаються в поліетиленових та полотняних пакетах (ємності другого порядку за¹¹) у картонних коробках (ємності першого порядку). Вологі препарати молюсків зберігаються у 70% етанолі або 4% формаліні.

Колекція наземних черевоногих молюсків ЧКМ

Місце зберігання: ЧКМ, 58002, м. Чернівці, вул. О. Кобилянської, 28.

Науковий куратор: співробітники відділу природи.

Технічний куратор: співробітники відділу фондів.

Об'єм колекції: 185 одиниць зберігання (інвентарні музейні номери), 186 екз.

Призначення колекції: науково-експозиційна.

Таблиця 1

Структура авторської колекції наземних молюсків Н. В. Гураль-Сверлової

Родина	Кількість видів	Кількість екземплярів
Aciculidae	2	4
Buliminidae	1	4
Clausiliidae	9	59
Cochlicopidae	3	11
Chondrinidae	1	5
Daudebardiidae	1	5
Euconulidae	1	4
Ellobiidae	2	25
Gastrodontiidae	1	16
Helicidae	3	26
Hygromiidae	10	163
Pupillidae	2	12
Succineidae	2	4
Valloniidae	4	26
Vertiginidae	8	85
Virtinidae	1	5
Zonitidae	4	38

Таблиця 2

Таксономічний склад фондової колекції наземних молюсків ЗМ ЧНУ*

№	Родина	Види
1	Succineidae	<i>Succinella oblonga</i> (Draparnaud, 1801)
		<i>Succinea putris</i> Linnaeus.1758
		<i>Oxyloma elegans</i> (Risso, 1826)
2	Cochlicopidae	<i>Cochlicopa lubrica</i> (Muller, 1774)
3	Buliminidae	<i>Brephulopsis cylindrical</i> (Menke, 1828)
		<i>Brephulopsis bidens</i> (Krynicky, 1833)
		<i>Chondrula tridens</i> (Muller, 1774)
4	Clausiliidae	<i>Mentissa</i> sp.
		<i>Vestia gulo</i> (E. Bielz, 1859)
		<i>Cochlodina laminata</i> (Montagu, 1803)
		<i>Bulgarica cana</i> (Held, 1836)
5	Arionidae	<i>Arion subfuscus</i> (Draparnaud, 1805)
		<i>Arion fasciatus</i> (Nillson, 1823)
		<i>Arion silvaticus</i> Lochmander, 1937
6	Zonitidae	<i>Aegopinella nitens</i> (Michaul, 1831)
7	Gastrodontiidae	<i>Zonitoides nitidus</i> (Muller, 1774)
8	Limacidae	<i>Bielzia coerulans</i> (E. Bielz, 1859)
		<i>Limax cinereoniger</i> (Wolf, 1803)
9	Agriolimacidae	<i>Deroceras leave</i> (Muller, 1774)
10	Bradybaenidae	<i>Fruticicola fruticum</i> (Muller, 1774)
11	Hygromiidae	<i>Xeropicta krynickii</i> (Krynicky, 1833)
		<i>Xeropicta derbentina</i> (Krynicky, 1836)
		<i>Monacha carthusiana</i> (Muller, 1774)
		<i>Monacha fruticola</i> (Krynicky, 1833)
		<i>Monachoides visina</i> (Rossmassler, 1842)
		<i>Helicopsis filimargo</i> (Krynicky, 1833)
		<i>Helicopsis dejecta</i> (Cristafori et Jan, 1831)
		<i>Euomphalia strigella</i> (Draparnaud, 1801)
		<i>Pseudotrichia rubiginosa</i> (A. Schmidt, 1853)
		<i>Helicella candicans</i> (Pfeiffer, 1841)
		<i>Trichia hispida</i> (Linnaeus.1758)
12	Helicidae	<i>Faustina faustina</i> (Rossmassler, 1835)
		<i>Isognomostoma personatum</i> (Lamarck, 1792)
		<i>Eobania vermiculata</i> (Muller, 1774)
		<i>Otala lactea</i> (Muller, 1774)
		<i>Cepaea vindobonensis</i> (Ferussac, 1821)
		<i>Cepaea nemoralis</i> (Linnaeus.1758)
		<i>Cepaea hoptensis</i> (Muller, 1774)
		<i>Cryptomphalus aspersa</i> (Muller, 1774)
		<i>Helix lutescens</i> Rossmassler, 1842
		<i>Helix lucorum</i> Linnaeus.1758
		<i>Helix albescens</i> Rossmassler, 1839
		<i>Helix pomatia</i> Linnaeus.1758

* Примітка: без урахування колекції Н. В. Гураль-Сверлової

Історія створення та джерела надходження матеріалу. Колекція започаткована зборами колишнього таксидерміста музею М. В. Карабути (1976–1980). У липні 1985 р. у Чернівецькій області працював провідний науковий співробітник відділу фауни та систематики безхребетних Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, д.б.н. В. В. Аністратенко, який передав до фондів ЧКМ частину своїх зборів (20 одиниць зберігання). У липні 1992 р. в рамках комплексної ботаніко-зоологічної експедиції, здійсненої з метою підготовки обґрунтування щодо необхідності створення національного природного парку «Вижницький», старшим науковим співробітником відділу фауни та систематики безхребетних ІЗ НАНУ, к.б.н О. О. Байдашніковим та завідувачем відділу природи ЧКМ к.б.н. І. В. Скільським був зібраний матеріал, який дав змогу збагатити малакологічні фонди музею ще 124 одиницями зберігання наземних молюсків. У формуванні колекції постійно брали участь також співробітники відділу природи ЧКМ; останнє поповнення відбулося у 1998 р.

Географічний склад колекції. Усі збори проведені на території Чернівецької області й за кількістю одиниць зберігання по фізико-географічних регіонах їх можна розподілити наступним чином: Прут-Дністровське межиріччя (рівнинна частина) — 19,0 %, Прут-Сіретське межиріччя (Буковинське Передкарпаття або передгірська частина) — 12,0 % (у тому числі — м. Чернівці та найближчі околиці — 7,1 %), Буковинські Карпати (гірська частина) — 69,0 %.

Визначення матеріалу. Основна частина колекції визначена В. В. Аністратенком та О. О. Байдашніковим, менша — співробітниками відділу природи ЧКМ.

Таксономічний склад колекції. У колекції представлені 9 родин наземних молюсків: Succineaidae (1 вид) — 8,1 %, Buliminidae (1) — 1,1 %, Clausiliidae (10) — 37,8 %, Endodontidae (1) — 1,1 %, Zonitidae (1) — 1,1 %, Limacidae (1) — 1,6 %, Bradybaenidae (1) — 3,2 %, Hygromiidae (5) — 13,5 % і Helicidae (5) — 32,5 % (табл. 3).

Таксономічний склад фондової колекції наземних молюсків ЧКМ

№	Родина	Види
1	Succineaidae	Succinea putris Linnaeus.1758
2	Buliminidae	Ena montana (Draparnaud, 1801)
		Vestia gulo (E. Bielz, 1859)
		Cochlodina laminata (Montagu, 1803)
		C. orthostoma (Menke, 1830)
		Balea stabilis (L. Pfeiffer, 1847)
		B. fallax (Rossmassler, 1836)
		Laciniaria plicata (Draparnaud, 1801)
		Macrogastra latestriata (A. Schmidt, 1857)
		Bulgarica cana (Held, 1836)
Ruthenica filograna (Rossmassler, 1836)		
3	Clausiliidae	Vestia turgida (Rossmassler, 1836)
4	Endodontidae	Discus perspectivus (Megerle von Muhlfield, 1816)
5	Zonitidae	Oxychilus orientalis (Clessin, 1887)
6	Limacidae	Limax maximus Linnaeus, 1758
7	Bradybaenidae	Bradybaena fruticum (Muller, 1774)
		Perforatella dibothrion (Kimakowicz, 1884)
		Plicuteria lubomirskii (Slosarski, 1881)
		Trichia bielzi (A. Schmidt, 1860)
		T. hispida (Linnaeus.1758)
		Monachoides visina (Rossmassler, 1842)
8	Hygromiidae	
		Arianta arbustorum (Linnaeus, 1758)
		Faustina faustina (Rossmassler, 1835)
		Isognomostoma personatum (Lamarck, 1792)
		Cepaea vindobonensis (Muller, 1774)
9	Helicidae	Helix pomatia Linnaeus.1758

Форма обліку та принципи зберігання. У даній колекції, згідно загальних засад формування фондів краєзнавчих музеїв, одиницею зберігання, яка має власний оригінальний інвентарний номер, є 1 екз. виду. Виняток становить авторська колекція Л. Г. Хролінського, всі експонати якої (3 види, 5 екз.) зберігаються під одним інвентарним номером.

¹ Два века в коллекциях Зоологического музея МГУ / Под ред. О. Л. Россолимо. — М., 1991. — С. 9.

² Хохуткин И. М., Гребенников М. Е. Моллюски: Биоразнообразие, эжкология // Каталоги коллекций Зоологического музея Института экологии растений и животных УрО РАН. — Екатеринбург, 2003. — 230 с. + V табл.

³ Два века в коллекциях Зоологического музея МГУ. — С. 7.

⁴ Россолимо О. Л., Павлинов И. Я. Териологические коллекции Советского Союза. 1. Сводный каталог териологических коллекций. — М., 1982. — 142 с.

⁵ Кантор Ю. И., Сысоев А. В. Каталог моллюсков России и сопредельных стран. — М., 2005. — 627 с.

- ⁶ Хлус Л. М., Андрущенко Т. Г. Фондові малакологічні колекції зоологічного музею Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича // Актуальные вопросы комплектования и сохранения зоологических коллекций: Междунар. науч. совещание 18–20 сентября 2007 года. Тезисы докл. // Известия музейного фонда им. А. А. Браунера. — Т. 4., № 2–3. — 2007. — С. 17–18.
- ⁷ Лихарев И. М. Клаузилииды (Clausiliidae) // Фауна СССР. Моллюски. — Т. 3, вып. 4. Нов. сер., № 83. — М.-Л., 1962. — 317 с.; Лихарев И. М., Виктор А. Й. Слизни фауны СССР и сопредельных стран (Gastropoda terrestria nuda) // Фауна СССР. Моллюски. — Т. 3, вып. 5. Нов. сер., № 122. — Л., 1980. — 438 с.; Лихарев И. М., Раммельмейер Е. С Наземные моллюски фауны СССР // Определители по фауне СССР. — М.-Л., 1952. — Т. 43. — 512 с.; Сверлова Н. В., Гураль Р. І. Визначник наземних молюсків заходу України. — Львів, 2005. — 218 с.; Шилейко А. А. Наземные моллюски надсемейства Helicoidea // Фауна СССР. Моллюски. Т. 3, вып. 6. Нов. сер. № 117. — Л., 1978. — 384 с.; Шилейко А. А. Наземные моллюски подотряда Pupillina (Gastropoda, Pulmonata, Geophila) фауны СССР // Фауна СССР. Моллюски. Т. 3, вып. 3. Нов. сер. № 130. — Л., 1984. — 399 с.; Шилейко А. А. Наземные моллюски семейства янтарок (Succineidae) фауны СССР // Сб. тр. Зоол. музея. — 1986. — Т. 24. — С. 197–239.; Kerney von M. P., Cameron R. A. D. Die Landschnecken Nord- und Mitteleuropas. — Hamburg, Berlin: Parey, 1983. — 384 s.; Pokryszko B M The Vetriginidae of Poland (Dastropoda, Pulmonata, Pupilloidae) — a systematic monograph // Ann Zool. — 1990. — Т 43, N 8. — P. 133–257.; Wiktor A. Agriolimacidae (Gastropoda, Pulmonata) — a systematic monograph // Ann. Zool. — 2000. — Vol. 49, N 4. — P. 347–590.
- ⁸ Два века в коллекциях Зоологического музея МГУ.
- ⁹ Россолимо О. Л., Павлинов И. Я., Зайцева Г. А. Териологические коллекции Советского Союза. 2. Принципы и методы хранения. — М., 1986. — 159 с.
- ¹⁰ Там само.
- ¹¹ Там само.

Thank you for evaluating AnyBizSoft PDF Splitter.

A watermark is added at the end of each output PDF file.

To remove the watermark, you need to purchase the software from

<http://www.anypdftools.com/buy/buy-pdf-splitter.html>